

УДК 159.922.76-047.58:[159.9.019.4:615.851.8]
DOI: 10.31499/2617-2100.17.2026.362241

Інга Володимирівна Полілуєва,
кандидатка психологічних наук,
старша викладачка
кафедри педагогіки, психології,
соціальної роботи та менеджменту,
Глухівський національний педагогічний
університет ім. О. Довженка,
м. Глухів, Україна
ORCID: 0000-0003-3673-5212
madampolilueva@gmail.com

Оксана Іванівна Сахно,
директорка КУ «Новослобідський центр
професійного розвитку педагогічних працівників»
Новослобідської сільської ради
Конотопського району Сумської області,
с. Князівка, Україна,
ORCID: 0009-0001-3744-3185
sahno2@ukr.net

ОБІЙМИ, ЩО РЯТУЮТЬ: МЕТОДИКА ХІБУКІ-ТЕРАПІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ ВІЙНИ У ДІТЕЙ

У статті проаналізовано застосування Хібукі-терапії для стабілізації дітей у прикордонних громадах. Висвітлено роль іграшки як «перехідного об'єкта», що дозволяє дитині через механізм «зворотної проєкції» та турботу про іншого винести страх назовні й відновити власну суб'єктність. Описано досвід проєкту в Новослобідській громаді (2024–2025), де дистанційні заняття допомогли знизити рівень тривожності учасників із 50 % до 21 % та подолати психосоматичні прояви. Доведено, що методика є дієвим інструментом подолання травми війни в освітньому просторі України.

Ключові слова: Хібукі-терапія, ПТСР, психологічна травма, перехідний об'єкт, теорія прихильності, безпечне освітнє середовище.

Inha Polilueva,
PhD in Psychology,
Senior Lecturer at the Department
of Pedagogy, Psychology,
Social Work and Management,
Hlukhiv Oleksandr Dovzhenko National
Pedagogical University,
Hlukhiv, Ukraine,
ORCID: 0000-0003-3673-5212
madampolilueva@gmail.com

Oksana Sakhno,
Director of the CU "Novoslobid
Center for Professional Development
of Pedagogical Workers"
of the Novoslobid Village Council

of the Konotop District of Sumy Oblast,
Knyazunka, Ukraine,
ORCID: 0009-0001-3744-3185
sahno2@ukr.net

HUGS THAT SAVE: THE HIBUKI THERAPY METHOD AS A TOOL FOR OVERCOMING WAR TRAUMA IN CHILDREN

This article provides a theoretical analysis and presents practical findings on the implementation of Hibuki therapy as a method of psychological stabilization for children living in border communities of Ukraine during the full-scale war. The relevance of the study lies in the urgent need to create a “psychological bulletproof vest” for children who experience daily shelling, complex trauma, PTSD, and a persistent loss of safety. The research is grounded in key psychoanalytic and developmental theories, including object relations theory (D. Winnicott), the ethics of care (N. Noddings), and attachment theory (J. Bowlby). The study highlights the role of the specially designed Hibuki toy as a transitional object that serves as a bridge between the child’s inner emotional world and external reality. Special attention is given to the mechanisms of reverse projection and fear externalization: by caring for a “frightened” dog, the child shifts from the role of a helpless victim to that of an active caregiver, thereby restoring a sense of agency and control. The practical significance of the study is supported by the implementation of the project “I Am Your Friend Hibuki 3.0” in the Novoslobodska community of the Sumy region during 2024 - 2025. Diagnostic results, based on the methods of O. Zakharov and Yu. Svyatenko, demonstrate the high effectiveness of the eight-week remote course. Specifically, the proportion of children with nervous disorders and moderate levels of tension decreased from 50% to 21%, while cases of high anxiety and certain psychosomatic symptoms (such as enuresis and sleep disturbances) were completely eliminated. The findings confirm that integrating Hibuki therapy into the educational process helps create a stable sense of safety, even in remote learning conditions. The conclusions emphasize the method’s potential for rapid group stabilization and highlight the need to develop a national model of psychological support for children in deoccupied and border regions of Ukraine.

Keywords: Hibuki therapy, PTSD, psychological trauma, transitional object, attachment theory, safe educational environment.

Сьогодні поняття «безпечного освітнього середовища» в Україні вийшло далеко за межі міцних стін чи облаштованих укриттів. За даними UNICEF, кожна друга дитина в країні втратила родича або друга. Війна зруйнувала впорядкованість життя, замінивши ігри та навчання повітряними тривогами й вибухами. У цих умовах критично важливим стає створення «психологічного бронезилета» для дитячої душі. Якщо для дорослих існують багато ефективних методик терапії, то для дітей їх мало та й діапазон їх застосування значно обмежений. Україна сьогодні потребує саме методик психологічної терапії та стабілізації для дітей, що переживають війну. Особливо такої допомоги потребують діти, які проживають чи проживали на прикордонних із агресором територіях та які переживають щоденні обстріли. Одним із найефективніших інструментів такої стабілізації стала ізраїльська методика Хібукі-терапії. Актуальність впровадження Хібукі-терапії в роботу з українськими дітьми, які знаходяться на території зіткнення, є надзвичайно високою. Діти, які проживають у безпосередній близькості до зони бойових дій чи можливих бойових дій, часто стикаються з:

- підвищеним рівнем тривожності та страху (звуки вибухів, новини про обстріли, невизначеність майбутнього – все це створює постійний фон стресу);
- почуттям втрати та розлуки (переміщення, втрата близьких або майна залишають глибокі емоційні рани);
- труднощами з концентрацією та навчанням (постійний стрес негативно впливає на когнітивні функції);
- проблемами у спілкуванні та вираженні емоцій (дітям буває складно словами передати свій внутрішній біль).

Хібукі вперше з’явилися в Ізраїлі. Автор ідеї – психолог доктор Шай Хен Галь, який працював з дітьми, що перебували в таборах біженців під час Другої Ліванської війни у 2006 році. Тисячам дітей, які залишили рідні домівки та тікали від ракетних обстрілів, була

потрібна швидка психологічна допомога. Шай Хен Галь створив іграшку, і собака-обіймака зі сумними очима виконала свою цілющу роботу. Хібукі-терапія – це терапія за допомогою Хібукі, іграшкового песика з довгими лапами та сумними очима. «Хібук» у перекладі з іврити – обійми. Тобто Хібукі – це собака-обіймака, тому її лапи такі довгі та мають липучки, щоб дитина мала змогу бути нерозлучною з Хібукі та робити свої справи.

З початком повномасштабної війни в Україні ізраїльська психологиня Дафна Шарон-Максимов у співпраці з українськими психологами та педагогами розробила концепцію цілого проєкту «Хібукі-терапія». І ця концепція значно відрізняється від ізраїльської моделі. В основу Хібукі-терапії покладені три психоаналітичні теорії: теорія об'єктних відносин; теорія турботи, теорія прихильності. Теорія об'єктних відносин є одним із фундаментальних психологічних підґрунть методики Хібукі-терапії, оскільки вона пояснює, як дитина взаємодіє із зовнішніми предметами для стабілізації свого внутрішнього стану. Ключовою постаттю в теорії об'єктних відносин є Дональд Віннікотт [9]. Саме він ввів поняття «перехідного об'єкта», яким і є Хібукі. Хібукі виступає як «перехідний об'єкт» – місток між внутрішньою реальністю дитини та зовнішнім світом. У ситуації війни, коли звичні об'єкти прив'язаності (батьки, дід, школа) можуть бути нестабільними, іграшка стає «стабільним об'єктом», який допомагає дитині справлятися з тривогою розділення та втрати. Згідно з теорією Дональда Віннікотта, дитина наділяє «об'єкт» (іграшку) власними почуттями. Це дозволяє винести страх назовні: замість «мені страшно», дитина каже «Хібукі страшно». Таким чином, іграшка стає безпечним посередником для опрацювання травматичного досвіду та виконує функцію «контейнування». Теорія об'єктних відносин розглядає здатність об'єкта приймати («контейнувати») складні емоції дитини. Хібукі слугує «безпечним контейнером» для напруги, смутку чи провини, які дитині важко висловити прямо. Під час війни дитина постійно перебуває в позиції об'єкта, про якого дбають (або який перебуває в небезпеці). Це породжує відчуття безпорадності. Відновлення суб'єктності у контексті Хібукі-терапії є ключовим етико-психологічним компонентом, який перетворює процес лікування з пасивного отримання допомоги на активне зцілення через дію. Основна ідея теорії турботи в цій методиці полягає у зміні ієрархії та терапевтичному підході. Коли дитина отримує Хібукі, вона стає суб'єктом турботи. Вона тепер – «дорослий, опікун» для песика. Це активує внутрішні ресурси психіки, які були заблоковані страхом та повертає відчуття контролю над власним життям, що є критично важливим для зцілення від ПТСР.

Теорія турботи (за Нел Ноддінгс) наголошує, що людина реалізує себе через стосунки [8]. Вона пояснює, що в цей момент відбувається «мотивоване зміщення», коли увага дитини переміщується з власного страху на потреби Хібукі. Коли дитина бачить сумні очі Хібукі, у неї спрацьовує цей природний механізм. Це зміщення уваги є потужним психологічним захистом від травми, оскільки воно розриває цикл зацикленості на власних переживаннях. Теорія прихильності, засновниками якої є Джон Боулбі та Мері Ейнсворт [3], пояснює формування глибокого емоційного зв'язку між дитиною та значущим дорослим. У контексті війни в Україні ця теорія набуває особливого значення, адже Хібукі-терапія стає інструментом відновлення пошкоджених або втрачених зв'язків. Згідно з Джоном Боулбі, дитина потребує «надійної бази» – людини, до якої можна повернутися за захистом у разі небезпеки. Війна часто робить батьків емоційно недоступними через їхній власний стрес або фізично розлучає сім'ї [1]. Коли «надійна база» (батьки) тимчасово не може виконувати свою функцію через кризу, іграшка Хібукі стає «символічною базою». Вона завжди поруч, вона не змінює свій стан, вона надійна. Методика Хібукі-терапії допомагає дитині знову відчувати безпеку в стосунках. Оскільки іграшка повністю підпорядкована дитині, вона дає безпечне середовище для відновлення довіри до навколишнього світу. Турбота про іграшку

– це безпечне тренування емпатії та відповідальності. Це допомагає дитині знову навчитися довіряти та вибудовувати стосунки спочатку з об'єктом, а потім і з людьми.

За своєю суттю Хібукі-терапія – це терапевтичний метод, який використовує спеціально розроблених м'яких іграшок – Хібукі – для допомоги дітям у вираженні своїх емоцій, переживань та травматичного досвіду. Ці іграшки не є просто забавками; вони стають своєрідними посередниками, довіреними друзями, які допомагають дитині відкритися та опрацювати складні почуття у безпечний та недирективний спосіб. Сама ж терапія полягає в тому, що дитина переносить на іграшку свої переживання та страхи й, говорячи від імені собачки, насправді проживає власний досвід, не замикається на своїй психотравмі, розповідає про власні переживання та почуття. У дитини формується досвід розуміння свого стану та потреб, піклування про себе через Хібукі. Основний принцип: дитина, піклуючись про іграшку, проектує на неї власні страхи та емоції, тим самим піклуючись про себе.

Ефективність застосування іграшки Хібукі базується на фундаментальних працях із нейробіології та психології травми. Бессель ван дер Колком [2] обґрунтовує, що травма «застрягає» у тілі та лівому мозку (не вербалізується). Це підтверджує необхідність невербальних, тілесно-орієнтованих методів, як обійми Хібукі. Іграшка, як тактильний об'єкт, працює через дотик, допомагаючи вивільнити заблоковану напругу. Пітер Левін [5] наголошує на важливості вивільнення «застряглої» енергії через тіло. Це резонує з фізичним контактом і роллю Хібукі як «безпечного контейнера» для вивільнення напруги. Фізичний контакт з іграшкою, її вага та м'якість дозволяють дитині відчути «заземлення» та безпечний вихід для стресової енергії. Джудіт Герман [4] виділяє три основні етапи зцілення, і Хібукі ідеально вписується в кожен із них:

- фаза 1 – встановлення безпеки. Це найважливіший етап. Для дитини під час війни безпека – це не лише підвал, а й відчуття «контролю» над своїм станом. Хібукі стає «стабільним об'єктом», який дитина може контролювати, обіймати та брати з собою, що створює індивідуальний простір безпеки.
- фаза 2 – реконструкція травми (спогади та оплакування). Дитині важко розповісти про жахи війни прямо. Хібукі стає безпечним каналом: дитина розповідає, що «песик бачив», «песіку боляче». Це дозволяє опрацювати спогади без ретравматизації.
- фаза 3 – відновлення зв'язку. Травма ізолює. Хібукі допомагає дитині знову почати взаємодіяти спочатку з іграшкою, потім через неї з психологом/батьками, а згодом і з соціумом.

Джудіт Герман була першою, хто описав складну травму, що виникає внаслідок тривалого перебування в умовах несвободи або загрози (як-от війна). Оскільки війна в Україні є тривалим стресором, діти страждають саме від комплексної травми. Під час війни дитина відчуває повну безпорадність. Методика Хібукі працює м'яко і довгостроково, що ідеально відповідає потребам дітей із С-PTSD. Коли дитина бере до рук собаку-обіймаку з довгими лапами, відбувається магія проєкції. Через турботу про іграшкового друга, якому потрібна допомога, вона вчиться піклуватися про власний стан, долаючи стрес від вибухів чи переїздів. «Хібукі боїться гучних звуків, я маю його обійняти», – каже дитина. Турбуючись про іншого, вона підсвідомо лікує себе. Стаючи опікуном, дитина повертає собі відчуття контролю та власної сили. Вона більше не безпорадна жертва; вона – той, хто може врятувати та захистити. Дитина, яка відчуває себе безпорадною жертвою обставин, стає активним рятувальником. Це дозволяє винести страх назовні (екстерналізація). Дорослий пропонує дитині подбати про «наляканого» песика. Рятуючи іграшку, дитина несвідомо лікує себе, повертаючи відчуття контролю над ситуацією. Дитині важко сказати «Мені страшно». Але їй легко сказати: «Хібукі боїться сирени, бачиш, як він тремтить?». Це дозволяє дитині дистанціюватися від свого страху, подивитися на нього збоку і почати ним керувати.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та аналіз практичної ефективності Хібукі-терапії як інструменту психологічної стабілізації дітей у закладах освіти, що функціонують у прикордонних громадах (на прикладі Новослобідської територіальної громади Сумської області).

Україна продемонструвала унікальну адаптацію методики. З початком війни в Україні ізраїльська психологиня Дафна Шарон-Максимов у співпраці з українськими психологами розробила концепцію цілого проекту «Хібукі-терапія». І ця концепція значно відрізняється від ізраїльської моделі [6, 7]. За час війни в Україні збудовано потужну теоретико-методологічну базу, розроблено психотерапевтичний процес. У співпраці з українськими учителями та психологами розроблено гібридну модель, в якій Хібукі використовується традиційно шкільним психологом та для швидкої стабілізації дитини/групи під час освітнього процесу учителем або вихователем. Саме тут Хібукі-терапія є цінним інструментом. Наведемо кілька ключових аспектів застосування методу для створення безпечного простору:

1. Створення атмосфери довіри та прийняття. М'яка, тактильно приємна іграшка Хібукі сприяє розслабленню та відчуттю безпеки. Дитина може обіймати її, розмовляти з нею, відчуваючи, що її слухають і приймають без осуду.
2. Дистанційне навчання в умовах війни вимагало нових форматів. Педагоги та психологи використовують іграшку під час онлайн-занять для емоційної синхронізації з дітьми. М'яка, тактильно приємна іграшка Хібукі сприяє розслабленню та відчуттю безпеки. Дитина може обіймати її, розмовляти з нею, відчуваючи, що її слухають і приймають без осуду.
3. Полегшення вираження емоцій. Дітям, особливо молодшого віку, часто важко описати свої почуття словами. Хібукі стає своєрідним «рупором», через якого дитина може проєктувати свої емоції та переживання. Вона може «розповісти» Хібукі про свій страх, гнів чи смуток, що є першим кроком до їхнього усвідомлення та опрацювання.
4. Відтворення травматичних ситуацій у безпечному контексті. За допомогою Хібукі дитина може відігравати травматичні події, контролюючи інтенсивність та тривалість «гри». Це допомагає знизити рівень тривожності, пов'язаної з цими спогадами, та знайти нові способи реагування.
5. Розвиток емпатії та співчуття. Взаємодія з Хібукі може допомогти дітям краще розуміти власні емоції та емоції інших. Вони вчаться піклуватися про «свого друга», проявляти співчуття та підтримку.
6. Цифрова адаптація. Окрім фізичної іграшки, впроваджено додаток «Електронний Хібукі» та спеціальні набори стікерів, що дозволяє залишатися на зв'язку з дітьми, які були змушені евакуюватися.
7. Інструмент для педагогів та психологів. Хібукі може стати ефективним діагностичним інструментом, допомагаючи педагогам та психологам краще розуміти емоційний стан дитини та її потреби. Спостереження за взаємодією дитини з іграшкою може надати цінну інформацію для подальшої індивідуальної або групової роботи.

Впродовж листопада 2024-2025 року був реалізований проєкт «Я – твій друг Хібукі 3.0» на базі Новослобідської територіальної громади Конотопського району Сумської області, яка знаходиться під щоденними обстрілами. Реалізовували його для дітей громади хібукі-терапевтки Інга Полілуєва (кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка) та Оксана Сахно, директор КУ «Новослобідський ЦПРПП». У проєкті взяли участь дві групи дітей в кількості 14 осіб,

віком 7-12 років. Для більш ефективного застосування іграшки Хібукі діти були розділені на дві групи. З кожною групою було проведено 8 занять (одне на тиждень) та 2 зустрічі з батьками, на початку та в кінці проєкту. Через безпекову ситуацію всі заняття проходили онлайн. Для відстеження результатів роботи проводилася діагностика за такими методиками: «Рівень тривожності та психічного напруження дитини» (для батьків за О. Захаровим) та проєктивна малюноква методика «Айсберг» автор Ю. Святенко для дітей. За результатами опитування батьків на початку проєкту 50 % дітей вже мали нервовий розлад та середній рівень психологічного напруження. У 29 % дітей нервовий розлад був чи буде найближчим часом, 21 % мали невроз та високий рівень психологічного напруження, одна дитина (7 %) мала енурез. Діти погано спали вночі, боялися звуків обстрілів, в них впала мотивація до навчання і вони мало спілкувалися з однолітками та рідними, більше мовчали, мало гралися. Аналізуючи результати за методикою «Айсберг» автор Ю. Святенко бачимо, що діти потребують емоційного спокою та емоційної підтримки. Їм не вистачає позитивної прихильності, спілкування із друзями, любові від близьких та більше радості від життя.

План роботи з дітьми складався з арттерапевтичних методів: казкотерапія, ізотерапія, робота з іграшкою – Хібукі, перегляд та обговорення мультфільмів, розгадування кросвордів, вправи на заземлення, дихальні та тілесні вправи. А також, спеціально для дистанційної роботи з дітьми, було розроблено кольоровий зошит. Він включав додаткові матеріали для занять: ігри, головоломки, сторінки для саморобок та розмальовок, вірші та пісні про Хібукі, а також «Термометр настрою» для відстеження власних емоцій. На заняттях діти виконували запропоновані завдання, робили записи, а потім фотографували та надсилали психологам для аналізу. Паралельно батьки вели щоденник спостережень, де фіксували поведінку дитини протягом доби. По закінченню проєкту була проведена повторна діагностика та аналіз робіт дітей. При повторній діагностиці отримані наступні результати: на кінець проєкту кількість дітей, які мали нервовий розлад та середній рівень психологічного напруження скоротився з 50 % до 21 %. Кількість дітей із нервовим розладом, який був чи очікувався найближчим часом та дітей із неврозом та високим рівнем психологічного напруження знизився до 0. Дитина, яка мала енурез пододала проблему. Діти стали спокійніші, мотивованіші до навчання, почали посміхатися, спілкуватися з однолітками та близькими, у них налагодився сон. Вчителі відмітили підвищення активності дітей із групи Хібукі на уроках та їх результативну участь у творчих конкурсах.

Результати роботи з дітьми були обговорені із батьками на підсумкових зустрічах, а також надані рекомендації для подальшої психологічної підтримки дітей. Батьки оцінили терапевтичний вплив Хібукі-терапії на психологічний стан дитини. Під час цих зустрічей батьки виявили бажання продовжувати роботу з дітьми в межах міжнародного проєкту «Я – твій Хібукі». Досвід впровадження Хібукі-терапії в Україні (зокрема успішні кейси Новослобідської громади) доводить: Хібукі став «безпечним контейнером» для дітей, що переживають травму. Через гру та діалоги від імені іграшки діти висловлюють страх, смуток і провину, які занадто важко проговорити прямо. Наявність фізичного об'єкта (іграшки), який можна обійняти, миттєво знижує рівень дистресу та створює точку опори у стані шоку. Діти стають спокійнішими, до них повертається здатність до навчання та гри. Наше дослідження підтвердило високу ефективність методики за декількома напрямками:

- Зниження рівня тривожності. Кількість дітей із нервовими розладами та середнім рівнем напруження скоротилася з 50 % до 21 %, а випадки високого рівня напруження та неврозів були повністю нівельовані в межах вибірки.
- Механізм «зворотної проєкції». Іграшка стає «перехідним об'єктом», через який дитина виносить свій страх назовні (замість «мені страшно» – «Хібукі страшно»), що дозволяє опрацьовувати травму без ретравматизації.

- Відновлення суб'єктності. Піклуючись про «наляканого» песика, дитина переходить із позиції беспорядної жертви в роль активного рятувальника-опікуна, що повертає відчуття контролю над життям.
- Покращення якості життя. У дітей налагодився сон, зникли окремі психосоматичні прояви (наприклад, енурез), підвищилася мотивація до навчання та соціальна активність. Вони стали брати участь у різноманітних творчих конкурсах.

Спираючись на вищезазначене можна констатувати наступне. Важливість роботи з дитячою травмою в Україні сьогодні і у подальшому потребують більш глибокого вивчення такі напрямки:

- Оскільки війна є тривалим стресором, перспективним є дослідження довгострокового впливу методики на дітей із хронічними травматичними станами та на дітей із комплексною травмою (С-PTSD).
- Розробка методичних рекомендацій для вчителів щодо інтеграції елементів Хібукі-терапії безпосередньо в освітній процес для швидкої стабілізації груп.
- Апробація методики в інших прикордонних та деокупованих регіонах України для створення цілісної національної моделі психологічної підтримки.
- Хібукі – це більше ніж іграшка; це символ стійкості, це «терапевтичні обійми», яких сьогодні так потребує кожна українська дитина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боулбі Дж. Прихильність / пер. з англ. Львів: Свічадо, 2023. 480 с.
2. Ван дер Колк Б. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому / пер. з англ. Харків: Віват, 2022. 464 с.
3. Ведишева А. Теорія прив'язаності Джона Боулбі. TASlife, 2023.
4. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак. Львів: Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.
5. Левін П. А. Зцілення від травми / пер. з англ. Київ: Основи, 2021. 256 с.
6. Хібукі-терапія в Україні: особливості феномену. Нова українська школа. 2023.
7. Хібукі-терапія: використання в освітньому процесі та в інтеграції з СЕЕН: практичний порадник / Д. Шарон-Максимов, Г. Єфімцева, Г. Сищук; за заг. ред. О. Елькіна, О. Марущенка. Х., 2023. 64 с.
8. Noddings N. Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education. 2nd ed. Berkeley: University of California Press, 2013. 256 p.
9. Winnicott D. W. Playing and Reality. London: Routledge, 2005. 210 p.

REFERENCES

1. Boulbi Dzh. (2023). Prykhylnist / per. z anhl. Lviv: Svichado [in Ukrainian].
2. Van der Kolk, B. (2022). Tilo vede lik. Yak lyshyty psykhotravmy v mynulomu / per. z anhl. Kharkiv: Vivat [in Ukrainian].
3. Vedysheva, A. (2023). Teoriia pryv'язanosti Dzhona Boulbi. TASlife [in Ukrainian].
4. Herman, Dzh. (2015). Psykholohichna travma ta shliakh do vyduzhannia: naslidky nasylstva – vid znushchan u sim'i do politychnoho teroru / per. z anhl. O. Lyzak, O. Nakonechna, O. Shlapak. Lviv: Vyd-vo Staroho Leva [in Ukrainian].
5. Levin, P. A. (2021). Ztsilennia vid travmy / per. z anhl. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
6. Khibuki-terapiia v Ukraini: osoblyvosti fenomenu. Nova ukrainska shkola (2023). [in Ukrainian].

-
7. Khibuki-terapiia: vykorystannia v osvithomu protsesi ta v intehtratsii z SEEN: praktychnyi poradnyk (2023). / D. Sharon-Maksymov, H. Yefimtseva, H. Syshchuk; za zah. red. O. Elkina, O. Marushchenka. Kh. [in Ukrainian].
 8. Noddings, N. (2013). *Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education*. 2nd ed. Berkeley: University of California Press.
 9. Winnicott, D. W. (2005). *Playing and Reality*. London: Routledge.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2026 р.

Прийнята до друку 16.05.2026 р.

Опубліковано 25.05.2026 р.

This work is licensed under a Creative Commons License Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY-4.0).